

ศิลปะไทยประเพณีนิยม

จุลทัศน์ พยายามานนท์

ศิลปกรรมไทย เป็นงานศิลปะที่ประจักษ์ได้ในคุณค่าทางความงามเป็นเลิศ มีเอกลักษณ์ในทางรูปแบบและวิธีการ และเพียบพร้อมด้วยความรู้สึกและอารมณ์ที่อาจฉายออกมาให้ปรากฏซึ่งนิสัยใจคอกของคนส่วนใหญ่ในชาติ ศิลปกรรมไทยแต่ละสมัยในอดีตนั้น อาจเปรียบเสมือนหนึ่งก้อนฉ่องส่องสะท้อนวิถีแห่งชีวิตและสังคมไทยบางส่วนอยู่ในนั้นอีกด้วย

ศิลปกรรมไทย ซึ่งได้รับการสร้างสรรค์ และสั่งสมมีมาโดยลำดับแต่อดีตจนกระทั่งเวลาปัจจุบัน ส่วนมากย่อมเป็นที่ประจักษ์ในคุณค่าและยอมรับความสำคัญกันเฉพาะแต่ในฐานะศิลปสมบัติที่ตกค้างอยู่ในสายธารแห่งวัฒนธรรมเท่านั้น ที่กล่าวเช่นนั้นก็ด้วยสังเกตเห็นได้ว่าในปัจจุบัน มิได้มีการริเริ่มสร้างสรรค์ศิลปกรรมไทยที่เป็นสิ่งใหม่ ๆ หรือทำให้เกิดคุณค่าร่วมสมัยสมควรที่จะยังให้เกิดความภาคภูมิใจควรแก่ความชื่นชมยินดีก็หาไม่ได้ ในทุกวันนี้ถ้าจะสร้างทำกิจการอันเนื่องด้วยศิลปกรรมไทยขึ้นแล้ว ย่อมเห็นได้ว่าอาศัยการลอกเลียนของเก่าเอามาคือ ๆ หรือ

มีฉะนั้นก็เอาของเก่าแบบเก่ามาตัดแปลงไปต่าง ๆ ตามอำเภอใจ ซึ่งล้วนทำได้ไม่ดีเท่าเทียมของเดิม หรือไม่ก็ตำราลงไปยังนัก การทิ้งปวงซึ่งทำสิ่งที่ชื่อว่าศิลปกรรมไทยทุกวันนี้จึงดูประหนึ่งว่าเป็นบุญกุศริยาอย่างหนึ่ง ที่จำต้องทำเพื่อประกาศให้ชาวบ้านร้านตลาดเขาได้รับรู้ว่า ฉันยังเป็นไทยอยู่ฉันมีวัฒนธรรมนะ จงดูซิสถานที่ทำการหลังคาก็ทรงไทย ฉันแต่งกายชุดไทย ฉันอยู่อย่างไทยไทย ฯลฯ ก็การแสดงออกแต่เพียงรูปแบบภายนอกเป็นต้นว่า การสร้างอาคารสมัยใหม่ให้มีหลังคาทรงไทยที่ทรวดทรงแข็งกระด้าง การแต่งกายชุดไทยที่ใช้ผ้าลายพร้อยเหมือนหนังตุ๊กแกหรือสตรีเพศที่สวมชุดไทยรัฐบุรุษจำนวนมากที่จะนั่งลุกกับพื้นเหล่านี้ ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นการแสดงความเป็นไทยอย่างไม่สุจริต ไม่ได้ใช้สติปัญญาเท่าที่ควร ซ้ำยังแสดงให้เห็นปรากฏว่าสนิยมนี้ช่างขาดแคลนโดยแท้

การที่ศิลปกรรมไทยในปัจจุบัน ได้กลายเป็นศิลปสมบัติส่วนที่ตกค้างอยู่ในสายธารแห่งวัฒนธรรม และความเสื่อมทรามของสภาพศิลปกรรมไทยที่ได้รับการสร้างทำขึ้นมาใหม่ในปัจจุบันดังกล่าวมานี้ ควรพิจารณาเห็นได้ว่ามีเหตุมาแต่ความเข้าใจในคุณลักษณะของศิลปกรรมไทยไม่ถูกต้องและลึกซึ้งเท่าที่ควร

ที่กล่าวว่า ศิลปกรรมไทยเป็นศิลปสมบัติที่ตกค้างอยู่ในสายธารแห่งวัฒนธรรมนั้น ควรพิจารณาเห็นได้ในลักษณะวัตรธรรม ศิลปกรรมที่สร้างสมกันแต่ในอดีตกาลเป็นลำดับมานั้น มีเหลืออยู่ไม่น้อยตามที่ต่าง ๆ มีทั้งที่สร้างทำได้ดีดั่งชีวิต กับทั้งไม่สู้ดีเท่าใดก็มี แต่จะดีหรือชั่วอย่างไรถ้าลงได้เห็นว่า เป็นของเก่าแล้วจะถูกเหมาเอาว่าเป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ อันเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมของชาติไปเสียทั้งหมด ความเห็นชอบเช่นนี้ไม่ทำให้เกิดความเข้าใจในทางที่ควร เพราะมุ่งไปในความเห็นให้คนทั้งปวงยอมรับแต่เพียงสภาพภายนอกแห่งรูปวัตถุ โดยเอากาลเวลาที่ล่วงไปเป็นสิ่งกำหนดคุณค่า ความเก่าแก่ของสภาพภายนอกแห่งรูปวัตถุนี้ย่อมเป็นไปตามหลักการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติ การชี้แนะให้คนทั้งปวงพึงเล็งคุณค่าของศิลปกรรมอยู่ตรงความเก่าแก่นั้น เขาจะไม่ได้รับความอภิมรณจากการเสพย์สุนทรียรสจากงานศิลปกรรมนั้นเลย ความเข้าใจศิลปกรรมไทยในหมู่คนไทยส่วนมากในปัจจุบันจะเป็นดังเช่นกล่าว การณ์เช่นนี้ศิลปกรรมไทยอันเป็นศิลปสมบัติซึ่งสั่งสมกันมาแต่อดีต จึงเปรียบเสมือนก้อนกรวดที่ตกค้างอยู่กันลำธาร ร่องรับสายน้ำที่ไหลผ่านเลยไปทุกวัน โดยที่น้ำนั้นหาได้รูรสแห่งกรวดไม่ คนไทยในทุกวันนี้ แม้จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วยศิลปกรรมที่มีมาแต่อดีตก็ดี แต่เขาก็มักจะมีมองดู

ผ่าน ๆ ไปในลักษณะที่เหมือนสายน้ำไหลผ่านพื้นกรวด แล้วก็เลยไป โดยไม่สนใจว่าจะมีคุณค่าสำหรับเขาสักเท่าใด

ในส่วนที่กล่าวว่า ความเข้าใจคุณลักษณะศิลปกรรมไทยไม่ถูกต้องและลึกซึ้งเท่าที่ควรนั้น ก็เป็นเหตุสืบเนื่องกันกับความที่กล่าวในย่อหน้าที่แล้ว กล่าวคือเมื่อความเข้าใจเกิดแต่รับรู้สภาพภายนอกของรูปธรรมแห่งศิลปกรรม โดยไม่อาจรู้สึกถึงเข้าถึงความคิด ความเชื่ออันแฝงอยู่ในรูปธรรมแห่งศิลปกรรมนั้น ๆ ได้ การก็จะปรากฏสิ่งที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้ มีตัวอย่างเป็นต้นว่า พระสถูปเจดีย์ที่คนแต่ก่อนสร้างขึ้นโดยประสงค์เป็นพระธรรมเจดีย์ มีความหมายเพื่อการพิจารณาธรรมในรูปแบบแต่ละส่วนแห่งพระสถูปนั้น ๆ เป็นสำคัญ บัจจุบันคนได้ใช้เป็นที่หมายเอากระดูก ปู ยา ตา ยาย เข้าบรรจุฝังไว้โดยรอบแห่งพระสถูปนั้น ที่หมายสำคัญทางพระศาสนา ก็กลายเป็นช่วงชู้ย ไม่ควรกราบไหว้ต่อไป

ก็ศิลปกรรมไทยแต่ละประเภทนั้น คนแต่ก่อนเขาสร้างทำขึ้นด้วยความคิดและความเชื่อเป็นเหตุเบื้องต้น จึงแก้ปัญหาในรูปแบบเป็นผลในการสื่อความหมายเพื่อการรับรู้และความเข้าใจศิลปกรรมไทยส่วนใหญ่จึงมีพื้นฐานมาแต่ความคิด และความเชื่อ เป็นศิลปกรรมที่มีคุณลักษณะเด่นในรูปประเพณีนิยม หรือชื่อว่า ศิลปกรรมประเพณีนิยม โดยเฉพาะคำว่าประเพณี หมายถึงความเชื่อ

ศิลปกรรมประเพณีนิยม อาจเป็นคำใหม่ที่เอามาใช้กำหนดลักษณะเด่นของศิลปกรรมไทย ย่อมจะไม่ใช่เพียงให้เกิดความเข้าใจในความหมายได้ การมีอธิบายและตัวอย่างประกอบบ้าง ตัวอย่างศิลปกรรมประเพณีนิยมที่มีเป็นต้นที่แลเห็นได้คือ การสร้างทำพระพุทธรูปปฏิมา โดยเฉพาะพระพุทธรูปบูชา พุทธศาสนิกชนทั่วไปย่อมมีความพึงตาต้องใจเมื่อได้แลเห็น พระพุทธรูปปฏิมาที่สร้างขึ้นอย่างมีศิลปลักษณะ คือรูปทรง ส่วนสัถ และส่วนย่อยที่ปรากฏแต่ภายนอกบนรูปปฏิมานั้น แต่จะมีสักกี่คนที่คิดเห็นว่าพระพุทธรูปนั้นเหตุไฉนจึงไม่เหมือนคนสามัญทั่วไป ทั้งนี้เพราะคนทั่วไปมักมีความเห็นติดอยู่แต่เพียงสัมผัสและรับรู้แต่ภายนอกรูปวัตถุ ก็การสร้างรูปพระพุทธรูปปฏิมานั้น ถ้าพิจารณาในเหตุผลทางความคิดในการนิรมิตรูปแบบแล้ว ได้ยินมาว่าจะต้องนิรมิตขึ้นจากความเชื่อโดยลำดับดังนี้

- พระพุทธรูปจะต้องสร้างขึ้นโดยมิให้มีรูปโฉมพ้องกับบุคคลใดคนหนึ่ง อันจะเป็นเหตุให้ชนที่นับถือเกิดอคติ

มีฉะนั้นก็เอาของเก่าแบบเก่ามาดัดแปลงไปต่าง ๆ ตามอำเภอใจ ซึ่งล้วนทำได้ไม่ตีเท่าเทียมของเดิม หรือไม่ก็ตำราลงไปยังนัก การทิ้งปวงซึ่งทำสิ่งที่ชื่อว่าศิลปกรรมไทยทุกวันนี้จึงดูประหนึ่งว่าเป็นบุญกุศริยาอย่างหนึ่ง ที่จำต้องทำเพื่อประกาศให้ชาวบ้านร้านตลาดเขาได้รับรู้ว่า ฉันยังเป็นไทยอยู่ฉันมีวัฒนธรรมนะ จงดูซิสถานที่ทำการหลังคาก็ทรงไทย ฉันแต่งกายชุดไทย ฉันอยู่อย่างไทยไทย ฯลฯ ก็การแสดงออกแต่เพียงรูปแบบภายนอกเป็นต้นว่า การสร้างอาคารสมัยใหม่ให้มีหลังคาทรงไทยที่ทรวดทรงแข็งกระด้าง การแต่งกายชุดไทยที่ใช้ผ้าลายพร้อยเหมือนหนังตุ๊กแกหรือสตรีเพศที่สวมชุดไทยรักรูปจนลำบากที่จะนั่งลูกกับพื้นเหล่านี้ ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นการแสดงความเป็นไทยอย่างไม่สุจริต ไม่ได้ใช้สติปัญญาเท่าที่ควร ซ้ำยังแสดงให้เห็นปรากฏว่าสนิยมนี้ช่างขาดแคลนโดยแท้

การที่ศิลปกรรมไทยในปัจจุบัน ได้กลายเป็นศิลปสมบัติส่วนที่ตกค้างอยู่ในสายธารแห่งวัฒนธรรม และความเสื่อมทรามของสภาพศิลปกรรมไทยที่ได้รับการสร้างทำขึ้นมาใหม่ในปัจจุบันดังกล่าวมานี้ ควรพิจารณาเห็นได้ว่ามีเหตุมาแต่ความเข้าใจในคุณลักษณะของศิลปกรรมไทยไม่ถูกต้องและลึกซึ้งเท่าที่ควร

ที่กล่าวว่า ศิลปกรรมไทยเป็นศิลปสมบัติที่ตกค้างอยู่ในสายธารแห่งวัฒนธรรมนั้น ควรพิจารณาเห็นได้ในลักษณะวัตถุธรรม ศิลปกรรมที่สร้างสมกันแต่ในอดีตกาลเป็นลำดับมานั้น มีเหลืออยู่ไม่น้อยตามที่ต่าง ๆ มีทั้งที่สร้างทำได้ถึงขีด กับทั้งไม่สู้ดีเท่าใดก็มี แต่จะดีหรือชั่วอย่างไรถ้าสังเกตเห็นว่าเป็นของเก่าแล้วจะถูกเหมาเอาว่าเป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ อันเป็นสิ่งที่แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมของชาติไปเสียทั้งหมด ความเห็นชอบเช่นนี้ไม่ทำให้เกิดความเข้าใจในทางที่ควร เพราะมุ่งไปในความเห็นให้คนทั้งปวงยอมรับแต่เพียงสภาพภายนอกแห่งรูปวัตถุ โดยเอากาลเวลาที่ล่วงไปเป็นสิ่งกำหนดคุณค่า ความเก่าแก่ของสภาพภายนอกแห่งรูปวัตถุนั้นย่อมเป็นไปตามหลักการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติ การชี้แนะให้คนทั้งปวงพึงเล็งคุณค่าของศิลปกรรมอยู่ตรงความเก่าแก่เท่านั้น เขาจะไม่ได้รับความอภิรมย์จากการเสพย์สุนทรีย์รสจากงานศิลปกรรมนั้นเลย ความเข้าใจศิลปกรรมไทยในหมู่คนไทยส่วนมากในปัจจุบันดูจะเป็นดังเช่นกล่าว การณ์เช่นนั้นศิลปกรรมไทยอันเป็นศิลปสมบัติซึ่งสั่งสมกันมาแต่อดีต จึงเปรียบเสมือนก้อนกรวดที่ตกค้างอยู่กันลำธาร รองรับสายน้ำที่ไหลผ่านเลยไปทุกวัน โดยที่น้ำนั้นหาได้รูรสแห่งกรวดไม่ คนไทยในทุกวันนี้ แม้จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วยศิลปกรรมที่มีมาแต่อดีตก็ดี แต่เขาก็มักจะมองดู

ผ่าน ๆ ไปในลักษณะที่เหมือนสายน้ำไหลผ่านพื้นกรวด แล้วก็เลยไป โดยไม่สนใจว่าจะมีคุณค่าสำหรับเขาสักเท่าใด

ในส่วนที่กล่าวว่า ความเข้าใจคุณลักษณะศิลปกรรมไทยไม่ถูกต้องและลึกซึ้งเท่าที่ควรนั้น ก็เป็นเหตุสืบเนื่องกันกับความที่กล่าวในย่อหน้าที่แล้ว กล่าวคือเมื่อความเข้าใจเกิดแก่รับรู้สภาพภายนอกของรูปธรรมแห่งศิลปกรรม โดยไม่อาจรู้สึกล้ำเข้าถึงความคิด ความเชื่ออันแฝงอยู่ในรูปธรรมแห่งศิลปกรรมนั้น ๆ ได้ การก็จะปรากฏสิ่งที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้ มีตัวอย่างเป็นต้นว่า พระสถูปเจดีย์ที่คนแต่ก่อนสร้างขึ้นโดยประสงค์เป็นพระธรรมเจดีย์ มีความหมายเพื่อการพิจารณาธรรมในรูปแบบแต่ละส่วนแห่งพระสถูปนั้น ๆ เป็นสำคัญ ปัจจุบันคนได้ใช้เป็นที่หมายเอากระดูก ปู่ ย่า ตา ยาย เข้าบรรจุฝังไว้โดยรอบแห่งพระสถูปนั้น ที่หมายสำคัญทางพระศาสนา ก็กลายเป็นช่วงชู้ย ไม่ควรกราบไหว้ต่อไป

ก็ศิลปกรรมไทยแต่ละประเภทนั้น คนแต่ก่อนเขาสร้างทำขึ้นด้วยความคิดและความเชื่อเป็นเหตุเบื้องต้น จึงแก้ปัญหารูปแบบเป็นผลในการสื่อความหมายเพื่อการรับรู้และความเข้าใจศิลปกรรมไทยส่วนใหญ่จึงมีพื้นฐานมาแต่ความคิด และความเชื่อ เป็นศิลปกรรมที่มีคุณลักษณะเด่นในรูปประเพณีนิยม หรือชื่อว่า ศิลปกรรมประเพณีนิยม โดยเฉพาะคำว่าประเพณี หมายถึง ความเชื่อ

ศิลปกรรมประเพณีนิยม อาจเป็นคำใหม่ที่เอามาใช้กำหนดลักษณะเด่นของศิลปกรรมไทย ย่อมจะไม่ใช่ที่ยังให้เกิดความเข้าใจในความหมายได้ ควรอธิบายและตัวอย่างประกอบบ้าง ตัวอย่างศิลปกรรมประเพณีนิยมที่มีเป็นต้นที่แลเห็นได้คือ การสร้างทำพระพุทธรูปปฏิมา โดยเฉพาะพระพุทธรูปบูชา พุทธศาสนิกชนทั่วไปย่อมมีความพึงศาคต้องใจเมื่อได้แลเห็น พระพุทธรูปปฏิมาที่สร้างขึ้นอย่างมีศิลปลักษณะ คือรูปทรง ส่วนสัค และส่วนย่อยที่ปรากฏแต่ภายนอกบนรูปปฏิมานั้น แต่จะมีสักกี่คนที่คิดเห็นว่าพระพุทธรูปนั้นเหตุไฉนจึงไม่เหมือนคนสามัญทั่วไป ทั้งนี้เพราะคนทั่วไปมักมีความเห็นติดอยู่แต่เพียงสัมผัสและรับรู้แต่ภายนอกรูปวัตถุ ก็การสร้างรูปพระพุทธรูปปฏิมานั้น ถ้าพิจารณาในเหตุผลทางความคิดในการนิรมิตรูปแบบแล้ว ได้ยินมาว่าจะต้องนิรมิตขึ้นจากความเชื่อโดยลำดับดังนี้

- พระพุทธรูปจะต้องสร้างขึ้นโดยมิให้มีรูปโฉมพ้องกับบุคคลใดคนหนึ่ง อันจะเป็นเหตุให้ชนที่นับถือเกิดอคติ

- พระพุทธรูปจะต้องสร้างขึ้นโดยไม่กำหนดให้มีเพศใด ไม่ว่าจะเป็น เพศชายหรือเพศหญิง
- พระพุทธรูปจะต้องสร้างขึ้นโดยไม่แสดงวัยอันไม่สมควร พระพุทธรูปจึงมีรูปลักษณะแสดงมีชดุมวัย
- พระพุทธรูปแสดงรูปทรงให้ปรากฏในลักษณะกายทิพย์ มิใช่กายสามัญ จึงลทอนส่วนที่พ้องกับความไม่งามในรูปทรงธรรมชาติเสียมาก
- พระพุทธรูปกำหนดส่วนสัดส่วน ทรวดทรง และลักษณะพิเศษต่าง ๆ ขึ้นตามคำพยากรณ์อันปรากฏในคัมภีร์แสดงลักษณะมหาบุรุษ แสดงลักษณะที่เป็นมงคลต่างกว่าธรรมดา
- พระพุทธรูปต้องสร้างขึ้นให้มีความงามเหนือความจริง เป็นความงามบริสุทธิ์จากเพศวิสัย

ความเชื่อข้างบนนี้ คือแนวความคิดและทางปฏิบัติในการสร้างทำพระพุทธรูปมาเป็นลำดับมา พระพุทธรูปซึ่งเป็นงานศิลปกรรมประเภทหนึ่งสร้างทำขึ้นด้วยเหตุแห่งความเชื่อทั้งกล่าว จึงเป็นตัวอย่างความหมายศิลปกรรมที่มีชื่อว่า ศิลปกรรมประเพณีนิยม

ศิลปกรรมประเพณีนิยม ย่อมได้รับการสร้างทำขึ้นโดยมีความเชื่อเป็นสิ่งสนใจ และมีความเชื่อเป็นเหตุผลสำคัญในการกำหนดรูปแบบ และความงาม ความข้อนี้น่าสังเกตเห็นได้จากคำสอนของพวกครูช่างเขียนแต่ก่อน ผู้ไว้เป็นคำกลอนว่า

“เขียนหงส์ให้มองฟ้า เขียนม้าให้มองดิน เขียนช้างให้พิ เขียนฤๅษีให้ดม”

ที่ว่าเขียนหงส์ให้มองฟ้า ก็ประสงค์ให้่งกอ หัวเข็ดมีสง่า เขียนม้าให้มองดิน ก็ประสงค์ให้มีความรู้สึกว่ามีคุดและลำพองนั่นเอง นี่เป็นตัวอย่างแสดงความเชื่อหรือเป็นประเพณีนิยมในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมไทย

ศิลปกรรมประเพณีนิยม มีลักษณะเด่นที่เห็นได้คือการวางกะสวนหรือแบบเป็นเฉพาะแต่ละอย่างพร้อมมีความหมายแสดงความเชื่ออยู่ในแต่ละสิ่ง ๆ นั้นพร้อม การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมประเพณีนิยม จึงอยู่ในกรอบประเพณี หลีกหนี หรือคักแปลงไม่ได้ สิ่งนี้เป็นผลดีอย่างหนึ่งช่วยให้รูปแบบของศิลปกรรมได้รับการรักษาสืบทอดกันไว้ได้นาน ๆ ไม่เสื่อมสูญ

ลักษณะเด่นของศิลปกรรมประเพณีนิยม ซึ่งจำกัดในรูปแบบและผูกพันกับความเชื่อกัน ๆ ทั้งกล่าวเป็นความเหมาะสมในอดีตสมัย แต่ลักษณะเช่นว่าถ้าพิจารณาด้วยเหตุผลในปัจจุบันย่อมไม่อาจนำมาใช้ให้เหมาะสมกลมกลืน ได้กับ สภาพสังคม และชีวิตคน ปัจจุบัน ได้ทั้งหมด

เพราะประการแรกนั้นคือความเชื่อของคนได้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา รูปแบบที่มีความหมายตามความเชื่อในสมัยหนึ่ง อาจไม่มีความหมายสำคัญอะไรเลยในปัจจุบัน ประการหลังคือหลักการในการสร้างสรรค์รูปแบบและความสำคัญของรูปแบบแห่งศิลปกรรมนั้น ไม่อาจสำแดงความรู้สึกคุ้นเคยหรือกลมกลืนกันได้กับภาวะความเป็นอยู่ในปัจจุบัน การที่คนสมัยนี้จะรับเอาศิลปกรรมประเพณีนิยมทั้งหมดย่อมทำไม่ได้แน่ นี่มิใช่ข้อเสีย แต่ศิลปประเพณีนิยมนั้นมีขอบเขตจำกัดอยู่ในตัวของมันเองมาแต่อดีต

ที่กล่าวมาเป็นลำดับนี้ ก็โดยประสงค์แสดงความหมายเหตุผลของศิลปกรรมไทย ที่ชื่อว่าศิลปกรรมประเพณีนิยม และเพื่อความเข้าใจในการนำเอาศิลปกรรมประเพณีนิยมมาใช้ในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม มีความหมายตามเหตุผลที่ถูกต้องและคุณค่าสมควร มิใช่สร้างทำหรือใช้ศิลปกรรมประเพณีนิยมกันตามอำเภอใจ หรือด้วยความสะเพร่า ซึ่งรังจะไม่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมความสำคัญแก่ผู้สร้างผู้ใช้ แล้วยังจะกลายเป็นสิ่งชี้ช่องให้เห็นความไม่ประสาในเรื่องศิลปวัฒนธรรมไทย ดังตัวอย่างในต้นเรื่องนั้นแล